שנים אדוקים בשטר (ז:)

המלוה והלוה שהיו אדוקים בשטר, מלוה אומר שלי הוא וממני נפל, לוה אומר פרעתי והחזרת לי וממני נפל, כעל״פ דאי מקויים הוא יחלוקו. ואי לא מקויים, רבי סבר מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו, והלוה פטור. רשב״ג סבר אין צריך לקיימו, ויחלוקו. וסברת רבי הוא משום הפה שאסר ואמר לויתי הוא הפה שהיתיר ואמר פרעתי (וגם י״ל דנאמן מיגו דאי בעי אמר מזוייף). ורשב״ג ס״ל כיון דקיום שטרות דרבנן הוא לא אמרינן מיגו לפסול השטר, או דדבר העתיד ליגלות הוא ואין ללוה מיגו. שני הסברות האלו הביאום הרמב״ן וסייעתו כאן, והאחרון בתוס׳ כתובות יט. ד״ה מודה, והביא הקונטרס (וי״ל דהוא **רשב״ם** ב״ב קנד. ד״ה ר״מ וד״ה אין נאמנים, ודף קע. ד״ה אין נאמנים) כתירוץ הראשון. וסברת הרשב״ם שם הוא דסתם שטרות כשרים הם ולא נחשדו ישראל לזייף שטרות. והא דבנפילה מוצא השטר מחזקתו ונאמן הלוה לומר פרעתי הוא משום דכיון דנפל אתרע, דאם באמת שטר כשר הוא היה לו ליזהר בו מיליפול[1]. כ״כ **רש״י** יב: ד״ה הני רעי. וסוגיא זו ארוכה היא מאד בב״ב דף קנד—ה ובכתובות דף יט ואין כאן מקום להאריך.

ומה חולקין? ודאי שלא יחולקו גוף השטר, דזה זכות גמור ללוה והפסד גמור למלוה דאי אפשר לגבות בשטר קרוע, אלא חולקין הדמים. דאי לא תימא הכי הא דחולקין בהמה טמאה, אי בגופו הא אפסדוה, אלא לדמי, ה״נ לדמי. **הרמב״ם** טוען ט:י פסק דכל חלוקה לדמים היא, ופסק כן אפילו בדבר שאינו נפסד בחילוקו כגון ערימה של חיטים. אבל **השו״ע** חו״מ קלח:ד כתב דאין חולקין בדמים אא״כ יִפָּסֵד מה שחולקין, אבל אם לא יִפָּסֵד חולקין ממש. ומשמע דפליגי אם דחיות שדחה הגמרא קיימים למסקנא, כי הא דאוקמינן בטלית דחזיא לקטנים או בני מלכים. רמב״ם ס״ל כיון דלמסקנא אמרינן ה״נ לדמים, כל חלוקה האמורה כאן לדמים הוא. ושו״ע ס״ל דבאמת בדחזיא לקטנים חולקין ממש.

---

[1] אבל קשה דא״כ אע״פ שעדים ראו שנפל ממנו י״ל דאילו היה כשר היה נזהר, ורש״י ז: ד״ה לא יוציאו כתב דאם עדים ראו יחזירו ולמי שנפל ממנו. כן הקשה **קצות החושן** סי׳ סה:ט, והעלה כמה תירוצים ונשאר בצ״ע.

ומה הם דמי השטר שחולקין? יש לפרש שני דברים: דמי החוב או דמי שטר הנמכר בשוק. ואם תפיסתם שוה אין לחלק דמי השטר שבשוק שזה יפסיד המלוה, דכל שטר יִמָּכֵר להרבה פחות משווי החוב שבה. אלא אי תפיסתם שוה ודאי חולקין החוב. וכן פסק הרמב״ם מלוה יד:יד וטור ושו״ע סה:טו[2].

ואם אין תפיסתם שוה, משם יפרד בפירוש הסוגיא דר׳ אלעזר בדף ז:, דשם ע״כ מיירי לשיווי שטר הנמכר בשוק, ד״אמר ר׳ אלעזר, מחלוקת בששניהם אדוקים בטופס ושניהם בתורף, אבל אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף זה נוטל טופס וזה נוטל תורף״. ואין חילוק זה שוה דהא תורף שוה יותר מטופס, ועוד שאין בתורף יֶתֶר חוב מהטופס, אלא כיון דאין תפיסתם שוה חוזר הדין להא דתניא ״זה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת״, כדאקשינן הא גופא לר׳ יוחנן שם בשמעתתא. ונמצא דבתפיסתם שוה חולקין החוב כאילו המלוה תובע החוב ואין לו ראיה אלא לחצי חובו (דהיינו תפיסתו בשטר), ובאין תפיסתם שוה חולקין שיווי השטר כאילו הם נכרים הזוכים במציאה[3].

ומהו תופס וטורף נחלקו הראשונים זה יאמר בכֹה וזה בכֹה, וכל אחד יש לו צורה אחרת האיך נכתב השטר. ועוד זאת נחלקו בה, במה משערין השטר ובמה אין משערין, אי דבר שבלעדיו נפסל השטר משערינן בה או לא, ולכן חולקין אם משערין בעדים. וכיון שנחלקו במה משערין נחלקו במה חולקין, אי שחולקין השאר בשוה, דאי אית למלוה תורף נוטל חצי דמי השטר ועוד שיווי הזמן, ואי אית ללוה תורף, משלם חצי דמי השטר נכי שיווי הזמן, או דאין אומרים דזכייתם הוא מדין מציאה אלא לענין הזמן, אבל לענין החוב עצמו אין חולקין אותו אלא מי שבידו העדים נוטל החוב. ודברים אלה יתפרשו כדלקמן:

כתב **רש״י** דכל לשון השטר דהיינו שמות המלוה והלוה וכו׳ כתוב בטופס וגם התורף, ובתורף כתב הזמן ובטופס נחתמו העדים. ואין משערין בעדים דסוגיין אתי כרשב״ג דס״ל מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו, והא מודה הלוה ביה, ואין העדים מעלין ולא מורידין. ביארו

---

[2] חילוק הזה בין תפיסתם שוה לאין תפיסתם שוה נמצא **ברמב״ן** ז: ד״ה והא דאמרינן **וברשב״א** ז: ד״ה מחלוקת, **וברי״טב״א** ז: ד״ה ואמרינן **ובר״ן** ז: ד״ה דאי לא תימא הכי.

[3] אבל אין לומר שנים אדוקים בשטר בנכרים ממש, דהיינו נפל ליד דיין דלעיל דאי אית ביה הנפק חיישינן לפירעון ואי לית ליה הנפק אמרינן כתב ללות ולא לוה.

ראשוני ספרד ברש״י דבשטר בלי הזמן תפיסתם שוה, לכן חולקין שיווי השטר בשוה. ואח״כ משערין עילוי השטר בדמים משום הזמן. ומי שבידו הזמן נוטל שיוויו[4]. עוד כתב, דהא דאמרינן ״מחלוקת״, היינו החלוקה, ואינו ר״ל ״בהא פליגי״, והסכימו עמו התוס׳.

הקשו **התוס׳ והריטב״א** על רש״י, דלדידיה שמות הלוה והמלוה נמצאים גם בשיטה אחרונה, והא אין למדים משיטה אחרינה. אבל כתב **הגהות מיימוניות** (הלכות מלוה כז:ג סי׳ ב) דהא דאין למדין משיטה אחרונה היינו דוקא כשסותר מה שכתוב למעלה, אבל אם אינו סותר, למדין ולמדין. **והרמב״ן והרשב״א והר״ן והמיוחס לריטב״א** לא הקשו כן, שהם הבינו רש״י בנוסח אחר, לא שכתב בשיטה אחרונה ממש אלא בשיטה לפני שיטה אחרונה (שהוא השיטה האחרונה שממנה למדין). ואולי היה להם גירסא אחרת.

עוד הקשו עליו דלרש״י הא דאקשינן בגמרא [טופס] למה ליה, צ״ל דהוא קשיא אך ורק אם הטופס ביד הלוה, דאם הוא ביד המלוה טובא אית ליה ביה, שיגבה חובו מבני חרי. וכל כך היה לגמרא לבאר דקושיתו רק על הלוה. **ובריטב״א** באמצע ד״ה ואמרינן כתב כגירסא דידן דלא גרסינן ״טופס״ אלא למה ליה סתם, והכי פירושו: ה״א דיחלוקו ממש, שיחתכו השטר, וא״כ למה הקפיד ר׳ אלעזר לומר זה נוטל תורף וזה נוטל טופס, כיון דלא שוה אלא לצור על פי צלוחיתו. ומשני, לדמי.

וכל הראשונים פה אחד הקשו על הא דאמר רש״י דאין משערין בעדים דמודה בשטר הוא ואין צריך לקיימו לרשב״ג, חדא דלא אמר רשב״ג דאינו צריך עדים אלא דאין צריך קיום, אבל עדים ודאי צריך. ועוד, דאמאי נקט סוגיתו כרשב״ג, הא גם לרבי יש לחלק כן בין תורף לטופס אם כבר מקויים הוא. לכן פירשו **התוס׳** דאין משערין כלל במה שבלעדיו השטר פסול, וזה כל השטר חוץ מן הזמן. **והרמב״ן וסייעתו** פירשו סיבה אחרת לְמַה שאין משערין בעדים, והוא דאפילו אם יחלק השטר ממש ונמצא תורף בלא עדים הרי הוא כשטר שנמחקו עדיו לפני בית דין דאנן סהדי שעדיו היו כשרים (וכן תירץ **הנחלת דוד** מדעת עצמו). נמצא דכעל״פ דאין משערין בעדים, כל אחד לפי טעמו.

---

[4] לדוגמא, החוב הוא לאלף, והשטר נמכר למאתים, ושטר כזה שיש בו זמן ר״ל אחריות נכסים נמכר למאתים וחמישים. אם המלוה תופס הזמן, יגבה מן הלוה מאה וחמישים. ואם הזמן ביד הלוה, לא ישלם אלא חמישים, דהיינו חצי שיווי השטר בלי הזמן נכי שיווי הזמן.

אבל הקשו תו דאיתא בירושלמי ב״מ א:א ״שנים שהיו תופסין בשטר, זה אומר שלי ואבד ממני, זה אומר שלי הוא שפרעתיו לך, יתקיים השטר בחותמיו, דברי רבי. רבן [שמעון בן] גמליאל אומר יחלוקו. אמר ר׳ לעזר, הכל הולך אחר התופס בעדים״. אלמא בהדיא דמשערין בעדים. **והתוס׳** תירצו דפליג אגמרא דילן וס״ל דהשטר כשר בלא עדים, דעדי מסירה כרתי[5].

והרמב״ן וסייעתו הביאו דעת אחרת בכתיבת השטר, שהטופס הוא בראש השטר ובו הזמן, וכל דבר שאינו שם מלוה ולוה וערב וכו׳ נקרא טופס, ושמות המלוה והלוה וכו׳ הם התורף, והעדים הם מלתחת התורף, ולא כמה שכתב רש״י שהם מלתחת הטופס. וא״כ לא יעשה הטופס כלום בלא התורף. ומקשה טופס למה ליה בין אמלוה בין אלוה. ומשני לדמי, דאם הטופס ביד הלוה והתורף ביד המלוה, גובה הכל ומנכה דמי הזמן. ואם התורף ביד הלוה, לא יגבה המלוה כלום. והא דלא אמר הכל הולך אחר מי שבידו התורף, משום דאם הטופס ביד הלוה, אין הכל ממש הולך אחר המלוה, שהרי מנכה לו דמי הזמן. אבל באמת מי שבידו התורף ידו על העליונה. וזה משש כדאיתא בירושלמי, הכל הולך אחר העדים שהם בתורף. ואם כי בגמרא דידן איתא דמשערין במי שבידו הזמן, וז״ל הגמרא, ״דאמר הכי שטרא דאית ביה זמן כמה שוי ודלית ביה זמן כמה שוי בשטרא דאית ביה זמן גבי ממשעבדי ואידך לא גבי ממשעבדי יהיב ליה היאך דביני ביני״ והם פירשו שהכל הולך אחר מי שבידו התורף, כתבו **הרמב״ן** (בהשמטה בסוף המסכת) **והריטב״א** ד״ה ואמרינן דאין זה מעיקר לשון הגמרא, הריטב״א כתב דהוא ר׳ יהודאי גאון והרמב״ן דחה אותו לגמרי ואמר דבאמת הרבה יותר מהזמן נמצא בטופס, כמו שבח קרקעות ואקני ואפוטיקי, ובאמת דמים גדולים יש בהם, ומנכה מלוה ללוה סכום זה מחובו. וכתב **המיוחס לריטב״א** סוף ד״ה והוי יודע, דלפירוש זה יש לפרש הא דאמרינן ״מחלוקת״ כפשוטו, בזה נחלקו רבי ורשב״ג, אבל אם אין תפיסתם שוה, כעל״פ דהכל הולך אחר מי שבידו התורף.

והשתא דאתינן להכי אביא פירוש הירושלמי, ובזה יושב קושית הראשונים על רש״י. דאיתא התם: ״אמר רבי לעזר הכל הולך אחר התפוס בעדים. אמר רב חסדא אין[6] שמעותוניה אתיית כרבן שמעון (ר״ל

---

[5] וזה צע״ג, מה שייך כריתת עדים בשטר ראיה, הלא אין חלות דין כאן שיגרמו העדים שיחול בעדותם כמו שיש בגירושין וקידושין ושטר מתנה.

[6] מילת ״אין״ בירושלמי הוא כמו ״הן״, וכמו ״אין הכי נמי״.

רשב״ג).״ ופירש **במראה פנים** דדברי ר׳ אלעזר אינם אלא לרשב״ג, אבל לרבי הכל הולך אחר הקיום, דאם אינו מקויים, הלוה פטור, ואם מקויים, יחלוקו. וא״כ מה שפירש רש״י סוגיא זו רק אליבא דרשב״ג הוא מפורש בירושלמי. וכן ביאר **המאירי** דף ז: ד״ה ונמצא, דכיון דפסקינן מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו, דהיינו כרבי ולא כרשב״ג, אחיזת התורף ואחיזת הטופס הם שוים, אם פירש תורף וטופס כדברי רש״י. אבל **הרמב״ן** לפירושו בטופס ותורף פירש הירושלמי אחרת, דאמר ר׳ חסדא דחידוש ר׳ אלעזר הוא אפילו לרשב״ג, ופשוט הוא דלרבי הכל הולך אחר העדים[7].

וא״כ מתורץ גם **הרמב״ם** (מלוה יד:יד) **והרי״ף** דלא פסקו כהאי סוגיא, אלא באיזה ציור בתפיסתם חולקין החוב בשוה, שהם יפרשו כפירש רש״י דלא קאי אלא לרשב״ג, אבל לרבי דס״ל מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו דפסקו כוותיה (רמב״ם שם יד:ה, ג: בדפי הרי״ף) הכל הולך אחר הקיום. וכן תירץ **הגר״א** בהגהותיו על הרא״ש סי׳ טו אות א׳ ובשו״ע חו״מ סה:טו אות מה׳.

ופסקו **הטור ושו״ע** שם כרמב״ם, והביאו השיטות האחרות בשם יש אומרים, דהיינו תוס׳ ורא״ש והרמב״ן וסייעתו. ואע״פ דפסקינן צריך לקיימו (**רא״ש** סי׳ טו וכן מובא **בהגהות מרדכי** סי׳ תכב בשם **ר״י ור״ח וראבי״ה, ובטור ושו״ע** חו״מ פב:א), שיטות אלו יחלקו בין טופס לתורף כמה שהקשו על רש״י מתחילה, דגם לרבי אם השטר מקויים שייך לחלק בין טופס לתורף, ויפרשו הירושלמי כרמב״ן. (אבל רשב״ם ב״ב קנה: ד״ה פסק דאין צריך לקיימו, וזה לשונו: ״ומסקנא דשמעתא מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו כדשמואל וכר׳ יוחנן לא שנא היכא דאיהו מרע ליה לשטרא למימר שטר פסים הוא שטר אמנה הוא לא שנא היכא דעדים מרעי ליה לומר אנוסין היינו״ וכו׳. לכן ודאי יפסוק כסוגיא הזאת, דאי ס״ל בפירוש הסוגיא כרש״י דלא קאי ר׳ אלעזר אלא אליבא דרשב״ג, הרי פסק רשב״ם כרשב״ג בענין מודה בשטר שכתבו, וכאן יפסוק כר׳ אלעזר, זה נוטל טופס וזה נוטל תורף. ואי ס״ל כרמב״ן וסייעתו בפירוש הסוגיא אינו תלוי במחלוקת דמודה בשטר ואתי לכוליה עלמא, יפסוק כר׳ אלעזר, זה נוטל טופס וזה נוטל תורף.)

ונשאר רק לבאר שיטת **ר׳ חננאל**. בלשון תורף פירש שם המלוה והלוה והמעות והזמן, ושאר הלשון הוא הטופס. ובזה נוטל טופס וזה נוטל

---

[7] ומה שכתב **הנחלת דוד** בפירוש הירושלמי לא מובן לי, דפירש הירושלמי כמ״ד מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו, הא איתא בהדיא שם אמר רב חסדא אין שמעותוניה אתיית כרבן שמעון. ורשב״ג ס״ל אין צריך לקיימו.

תורף פירש דלא שיימינן בשמות המלוה וכו׳ אלא בזמן, כמה שוה שטר שיש בו זמן וכמה שוה שטר שאין בו זמן, ומה שעלה ושומא שקיל מי [שהתורף][**הרמב״ן** גריס טופס] בידו. ודברים אלה צריכין ביאור, דאמר דהזמן הוא בתורף, ואח״כ אמר דשמין הזמן בפני עצמו, ומה שעולה השומא נוטל מי שהתורף בידו. וזה תימה, דהא לר״ח המלוה והלוה המעות והזמן הם בתורף, ולמה לא יטול כל חובו? וגורסת הרמב״ן יותר תימה מזה, דכיון שהזמן ביד מי בידו התורף, למה יטול בעל הטופס זו השומא? אי התורף ביד הלוה לא ישלם כלל ואי ביד המלוה ישלם הכל.

והרמב״ן פירש בדברי ר״ח דהעדים נמצאים בתופס. וקושית הגמרא הוא כדאקשינן על ר״ח, למה ליה טופס, כיון שכל הדברים החשובים הם בתורף מה יועיל הטופס, בין למלוה בין ללוה. ותירץ, לדמי, דמי שבידו הטופס שבו העדים יטול דמי הזמן (אע״פ שהזמן הוא בתורף), דא״א לגבות ממשועבדים אלא בעדים, לכן לא יועיל הזמן אלא בעדים. וזה מתרץ גירסתו[8], דמי שבידו הטופס נוטל השומא. אבל גירסא דידן איני יודע לפרשו. ומ״מ הכריע הרמב״ן דלא כר״ח כדכתבינן, דמשמע לרמב״ן מהירושלמי דהעדים נמצאים בתורף ולא בטופס.

כלל הדבר, שלשה שיטות בציור השטר ושני פירושים בסוגיא: **לרש״י ותוס׳** כל הנמצא בתורף נמצא בטופס אלא שהעדים הם בטופס והזמן הוא בתורף. **לרמב״ן וסייעתו** כל דבר חשוב הוא בתורף וגם העדים, וכל השאר דהיינו התנאים ושבח וכו׳ וגם הזמן הם בטופס. **לר׳ חננאל** (לפירוש הרמב״ן) כל דבר חשוב נמצא בתורף וגם הזמן, והשאר והעדים נמצאים בטופס. **רש״י ותוס׳** ס״ל דחולקין דמי השטר הנמכר בשוק, אלא שאם הזמן הוא ביד הלוה משלם חצי שטר הנמכר בשוק נכי דמי הזמן, ואם ביד המלוה הוא גובה חצי שטר הנמכר בשוק ועוד דמי הזמן. **רש״י** ס״ל דכל הסוגיא כרשב״ג, **ותוס׳** ס״ל אפילו כרבי (**והרמב״ם** ס״ל כרש״י כדכתיבנא לעיל). ובין לרש״י בין לתוס׳ אין משערין בעדים, כדפירשית. **הרמב״ן וסייעתו** ס״ל הכל הולך אחר מי שבידו התורף, דהיינו העדים, אלא דאם הזמן נמצא ביד הלוה, משלם כל החוב חוץ מדי הזמן. ואם התורף ביד הלוה, אין המלוה גובה כלום, וסוגיין אתי בין לרשב״ג בין לרבי. וכן **לר׳ חננאל** לפירוש הרמב״ן.

---

[8] וגם פירוש הרמב״ן בגירסת עצמו דחוק הוא מאד, דלא מוזכר העדים כלל בדברי ר׳חננאל.